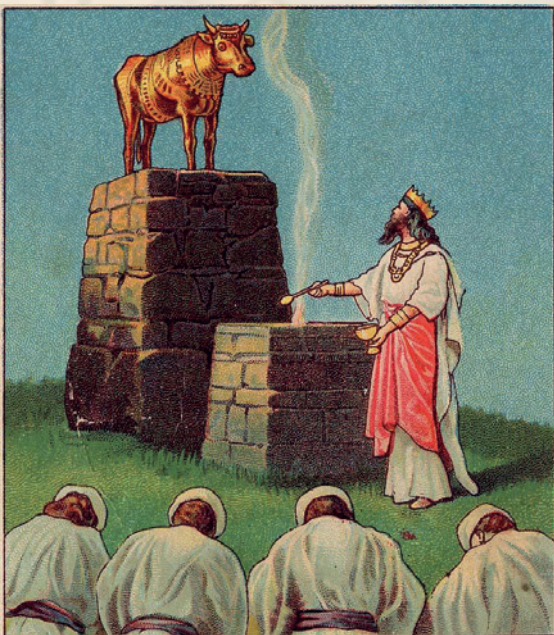

De eyeopener van Dan

Het was alsof de bliksem insloeg. Ineens zag ik het: De verandering begon heel kleinschalig. Met ongetwijfeld goede bedoelingen. Ogenschijnlijk onschuldig. Een vroom kerkelijk experiment. Maar met grote en zelfs rampzalige gevolgen. En ik realiseerde me: zo werkt dat dus. Je ziet het al gebeuren in de tijd van de Rechters. Daar klinkt het voortdurende refrein: ieder deed wat goed was in *eigen ogen*.

De afgodendienst van Jerobeam

Het blijkt terug te gaan op een ernstig generatie-probleem: Zolang Jozua leefde, en zolang er oudsten waren die met eigen ogen hadden gezien welke machtige daden Jahwe voor Israël had verricht, bleven ze de HEER dienen. Maar de volgende generatie was niet vertrouwd met de HEER en begon te doen wat kwaad is in zijn ogen (Re. 2:6 e.v.). Het maakt Gods verontwaardiging los en Hij ontsteekt in woede (Re. 2:20).

De trend

Ze namen het niet zo nauw meer met de dienst aan Jahwe, gooiden het op een akkoordje met hun omgeving en haalden de goden van de wereld in huis. Met één been in de kerk, en met het andere volop thuis in de wereld. De idolen daar voelden ook verleidelijk dichtbij. En de hele santenkraam erom heen was een stuk minder saai dan de voorspelbare rituelen rond die heilige tent in Silo. Daar was het elke dag hetzelfde. Hier was het niet alleen maar horen en geloven, maar ook zien en beleven. Alsof de goden tastbaarder dichtbij waren. Aanraakbaarder. Alsof je zelf ook meer geraakt werd.

De dagelijkse praktijk

Ergens in het heuvellandschap, hemelsbreed niet eens zo ver van Silo, leeft een man. Hij heet Micha: 'Wie is als Jahwe!' Het ontzag spat van z'n naam af. Maar binnenshuis valt het met die eerbied voor Jahwe tegen. De heilige naam wordt als krachtterm gebruikt, voor het eigen karretje gespannen. Uit de mond van de moeder knettert een vervloeking wanneer Micha een kapitaal bedrag (mogelijk meer dan honderd jaarsalarissen, zie Re. 17:10) van z'n moeder steelt. Bang dat die hem zal treffen, biecht Micha zijn diefstal op. En moeder verandert van het ene op het andere moment de vervloeking in een zegen. Van het gestolen geld moet vervolgens een afgodsbeeld gemaakt worden.

De dienst aan Jahwe, de enig en alleen Levende, is in daily life blijkbaar vertroebeld. Dat is hoogst verontrustend: 'Zorg er dan voor dat u het verbond dat de HEER, uw God, met u heeft gesloten niet vergeet, en dat u niet tegen zijn gebod in een

De dienst aan Jahwe, de enig en alleen Levende, is in daily life blijkbaar vertroebeld. Dat is hoogst verontrustend

godenbeeld maakt. Want de HEER, uw God, is een verterend vuur (...). Als u eenmaal in dat land geworteld bent en er kinderen en kleinkinderen hebt gekregen, en u gaat u misdragen door een godenbeeld te maken, (...) en u tergt de HEER, uw God, door te doen wat slecht is in zijn ogen – ik roep vandaag de hemel en de aarde op als getuigen tegen u, dat u dan spoedig zult worden verdreven uit het land aan de overkant van de Jordaan (...). Daar zal u dan geen lang leven beschoren zijn; integendeel, u zult worden weggevaagd' (Deut. 4:23-26). Hemel en aarde blijven ooggetuigen van de gang van zaken door de generaties heen.

De ontsparing

En passant komt er een zwerfende Leviet bij Micha langs, een kleinzoon van Mozes (Re. 18:30) en dus een rechtstreekse afstammeling van de vroegere middelaar. Directer contact met God lijkt je bijna niet te kunnen krijgen. Micha vraagt hem dan ook of hij zijn priester wil worden. De jongeman heeft wel oren naar een royaal inkomen en meer aanzien.

In dezelfde tijd zoekt de stam Dan een *eigen* territorium. De Daniëten hadden zich, net als bijna alle andere stammen, niet gehouden aan Gods instructies en de Kanaänieten niet totaal verdreven. Hun zoektocht is een eigenmachtig en pragmatisch doorgaan op de ingeslagen weg, niet in vertrouwen op God, maar afgaand op eigen inzichten.

De verkenners ontdekken de jonge priester. Dat komt mooi uit: nú willen ze wel een godsspraak. En zijn zegen krijgen ze onmiddellijk: 'God wil het.' Zo wordt de levende God voor de kar van hun veroveringstocht gespannen. Ze overvallen als

Hamasstrijders avant la lettre de nietsvermoedende inwoners van Laïs en settelen zich in het hoge noorden (vs. 27 e.v.). Het godenbeeld dat Micha had laten maken bleef bij de Daniëten zolang het heiligdom van God in Silo bestond. De kleinzoon van Mozes met zijn zilveren godenbeeld kreeg een vaste functie als priester. Zijn nakomelingen bleven bij de Daniëten het priesterambt vervullen, totdat ... de bevolking werd weggevoerd.

De rode draad die door alle ontwikkelingen heen loopt: het is *eigenwillige* verering van de levende God.

De gevolgen

'... totdat de bevolking werd weggevoerd' (Re. 17:30). In een zin trekt de schrijver de lijn van deze lokale ontsparing náar de rampzalige gevolgen, zo'n driehonderd jaar later. Het pseudo-heiligdom in het stadje Dan is al die eeuwen door in bedrijf gebleven. Sterker, Jerobeam vond er een aanknopingspunt voor zijn kerkpolitieke keuzes. Hij wilde zijn mensen binnenboord houden. Daarvoor moest hij hen weghouden van de tempel in Jeruzalem, en ook van de aantrekkelijke afgoden van Tyrus en Sidon in het noorden. Angst werd zijn raadgever (1 Kon. 12:27). Hij bedacht een eredienst die gemakkelijker was, strategischer, zichtbaarder, dichterbij, en met meer beleving. Aantrekkelijker voor de gewone man en vrouw. De hoor-dienst werd met een imponerend stierkalf omgezet in een beeld-dienst: 'U bent nu vaak genoeg ter bedevaart naar Jeruzalem gegaan! Israëel, dit is uw god die u uit Egypte heeft geleid' (1 Kon. 12:28). Eén beeld liet Jerobeam in Betel plaat-

De hoor-dienst werd met een imponerend stierkalf omgezet in een beeld-dienst

sen, een tweede in ... precies, in Dan. Kerkpolitiek natuurlijk slim bekeken. Maar het had een schaduwzijde: 'Zo verviel het volk tot zonde' (1 Kon. 12:30).

En dat kwam niet meer goed. De stam Dan werd gaandeweg wereldgelijkvormig, steeds meer randkerkelijk ook. Dan is niet meer teruggekeerd uit de verstrooiing onder de heidenen in de ballingschap!

De bliksem

Het was alsof de bliksem insloeg, toen ik las: 'Het oordeel van Deuteronomium 4 wordt voltrokken. Zó definitief dat de stam Dan in de Openbaring aan Johannes niet meer voorkomt in de volkerenlijst'.¹ De lijn loopt door, vanaf het kleinschalige begin tot aan de jongste dag. De naam van Dan wordt onder de zon uitgewist.

'Het oordeel van Deuteronomium 4 wordt voltrokken. Zó definitief dat de stam Dan in de Openbaring aan Johannes niet meer voorkomt in de volkerenlijst'

Het was voor mij een eyeopener. Sindsdien heeft het afschrikwekkende voorbeeld van Dan mij niet meer losgelaten. Het illustreert hoe de dynamiek werkt. Er is geen koning die namens Jahwe het leven ordent en de zonde beteugelt. Er komt een nieuwe generatie die niet meer vertrouwd is met Jahwe; zijn machtige prestaties raken op de achtergrond. Kleinschalig begint ontsporing, en ogenschijnlijk vroom: een heiligdom, een priester, een godsspraak. Het lijkt verering van Jahwe, maar het wijkt af van zijn uitdrukkelijke bedoeling. En de gevolgen op lange termijn zijn catastrofaal. Niet voor niets zingt de kerk: 'Voor beeldendienst zult gij u wachten, Ik duld geen eigenwilligheid. Ik straf dat kwaad in de geslachten, maar zegen uw gehoorzaamheid' (GK 170:4).

Eigenwillig

Die dynamiek vergelijk ik graag met de rit van de treinen vanuit Utrecht Centraal naar Rotterdam en Amsterdam. Ze staan op het station naast elkaar en vertrekken gelijktijdig.

Even rijden ze samen op. Maar dan wijken de sporen uiteen om uiteindelijk op grote afstand van elkaar uit te komen. Als Rotterdamse jongen maakte ik dat in mijn studententijd vaak mee. De onmiskenbare dynamiek van wijkende sporen, groeiende afstand, een verschillende uitkomst.

In de loop der jaren, toen we nog de regelmatige catechismus-prediking kenden (hoe heilzaam!), preekte ik regelmatig over het tweede gebod: je mag God niet zichtbaar en tastbaar maken in een stukje gestolde schepping. Vervang de majesteit van de onvergankelijke God nooit door iets schepselmatigs. Zet niet jezelf of iets van jezelf op de troon: jouw onvolmaakte inzicht, je menselijk gevoel, je beperkte verstand. Ook niet de hedendaagse tijdgeest. Een mens is maar een schepsel, van aardstof geboetseerd. En een cultuur is een samenspel van veelal menselijke factoren.

Keer op keer legde ik uit waarom de catechismus bij dit gebod zegt: We mogen Hem op geen andere manier vereren dan Hij in zijn Woord ons heeft opgedragen (antw. 96).

God staat op zijn eer en we prikkelen Hem buitengewoon wanneer we Hem anders maken dan Hij zichzelf in zijn Woord presenteert. Wanneer ouders de wissel nemen en het aangewezen spoor verlaten, komt Hij bij de derde en vierde generatie, dus bij de klein- en achterkleinkinderen, de stand van zaken opnemen. Maar Hij belooft ook goed en weldadig te zijn voor degenen die Hem liefhebben, hun leven aan Hem wijden, en zich aan zijn richtlijnen houden.

Juist bij het tweede gebod begint het vaak op het oog onbetekend klein, met de beste bedoelingen. We vereren immers nog steeds GóD. Maar wel op onze manier, naar onze inzichten, en onze gevoelshorizon.

Achterhaald?

Klinkt dit niet te dreigend? Streng ook. Vooral vanuit 'regeltjes'. Zijn we door Jezus Christus niet in een heel andere periode beland? In het tijdperk van de Geest? Van menselijke vrijheid en geestelijke ruimhartigheid? Accepteert God ons niet gewoon zoals we zijn? Is die geschiedenis van Dan niet vooral oudtestamentisch? En dus achterhaald? Is God niet veel royaler en liefdevoller en ruimhartiger dan uit zo'n verhaal blijkt?

Begrijpelijke vragen, wat mij betreft. Misschien zit er angst achter, iets van protest wellicht, of een verlangen naar een God die deze dreigende kant niet heeft.

Toch geeft Jezus, als onze hoogste Profeet en Leraar, glashelder aan dat we ons dienen te houden aan zijn geboden en onderwijs. Zijn apostel Paulus trekt vanuit het vijfde gebod

de lijn door naar de verre toekomst: het in ere houden van je ouders – die je moeten bijbrengen wie de enige God is en voorleven hoe je met Hem leeft –, daar hoort een belofte bij: ‘Dan zal het u goed gaan en zult u lang leven op aarde’ (Ef. 6:3).

Actueel

Zegen bij geloof en een leven uit geloof, maar afwijzing wanneer je zegt: ‘niet uw wil, maar mijn wil geschiede’. Is dat nog actueel?²

Het gaat hier om een basisstructuur in de omgang tussen God en ons³, die ook in het onderwijs van Jezus en zijn apostelen helder aanwezig is. En – daardoor – in onze geloofsbelijdenissen.⁴ Zodat die basisstructuur ook in de genen van confessioneel-gereformeerde kerken zat. Zoals de Nederlands-Gereformeerde predikant Van Deursen zei: ‘Wat ik wel graag wil overdragen is: het verbond van God! Dat was namelijk de inzet van de Vrijmaking. Ik bedoel het ontzaglijke feit dat God ons allemaal door onze doop in zijn genadeverbond heeft opgenomen. Iedereen in heel Europa die gedoopt is, draagt het zegel van dat verbond. Dat verbond bestaat uit heilsbelof-

‘Het verbond bestaat uit heilsbeloften, maar ook uit bevelen en bedreigingen voor wie het waagt Gods beloften te verwerpen’

ten, maar ook uit bevelen en bedreigingen voor wie het waagt Gods beloften te verwerpen.’⁵

Daarin schuilt de actualiteit. Bij alle ontwikkelingen is steeds de grote vraag: is het Gods wil of volgen we onze eigen wil? Dat dwingt ons om denkrichtingen, (uitleg)methodes en oplossingen door te lichten en de gevolgen door te rekenen. Niet om de betrokkenen een ‘hellend vlak’ in de schoenen te schuiven, alsof ze willens en wetens voor alle mogelijke gevolgen kiezen. Maar wel om na te gaan waar ten diepste de (theologische) wissel omgaat, en wat voor gevolgen dat heeft,

niet alleen op korte, maar ook op langere termijn. Om eerlijk onder ogen te zien dat een wissel ons op een ander spoor brengt en mogelijk van de gehoorzaamheid aan het geopenbaarde Woord van God afvoert.

Ik signaleer hoe degenen die aan dat Woord willen vasthouden, gemakkelijk geframed worden. Het risico is inderdaad dat gesprekken en discussies op overtuigingsniveau blijven hangen. Maar de bedoeling is (uiteraard!) spiritueel. In het gewaad van Zijn Woord komt Christus immers zelf tot ons en door dat Woord leidt zijn Geest hoogstpersoonlijk ons binnen in de waarheid ofwel in de grootse werkelijkheid van God. Daar vormt Hij onze identiteit en boetseert Hij ons nieuwe leven voor het aangezicht van Jahwe. Die Geest leert ons niet ons aan te passen en gelijkvormig te worden aan de leef- en denkschema’s van deze wereld, maar vernieuwt onze innerlijke gezindheid, om zo te ontdekken wat GóD wil en wat goed, volmaakt en Hem welgevallig is (Rom. 12:1.2). Zijn krachten werken ... door het Woord!⁶

Zorg

Over de ontwikkelingen in de voormalige GKv, nu NGK, wordt ik op scherp gezet door ‘buitenstaanders’ uit andere kerken. Ik citeer een paar gesprekspartners uit schriftgelovige en bijbelgetrouwe hoek: ‘Laat ik eerlijk zeggen hoe wij er tegenaan

1 B. Holwerda, *Seminarie dictaat deel II*, 2^e ongewijzigde druk, p. 53.

2 Er zijn uitleggers die menen dat we die actualiteit niet kunnen afleiden uit wat er met de stam Dan gebeurde. Volgens sommigen ontbreekt de naam van Dan in de stammenlijst van Openbaring omdat de stam zou zijn opgegaan in Juda. Er zijn uitleggers die menen dat die actualiteit er niet is. Volgens sommigen ontbreekt de naam van Dan in de stammenlijst van Openbaring omdat de stam zou zijn opgegaan in Juda. Anderen zeggen, vanwege de vergelijking met een slang (Gen. 49:17), dat uit de stam van Dan de komende antichrist voortkomt. Maar dominant is de uitleg dat het ontbreken bij de volkstelling te wijten is aan de afgodendienst en latere heidense praktijken. Dan is in het hoge noorden vervreemd van Jahwe en opgegaan in de wereld.

3 Zie ook mijn artikel ‘Misverstand over zegen en toorn’ in: *Nader Bekeken*, jrg. 28, mei 2021, p. 170-173.

4 Zie o.a. *Dordtse Leerregels*, hfst. V art. 14: God voert zijn genadewerk in ons uit door middel van beloften, aansporingen én dreigementen. En hfst. III/IV art. 11: Onze eigenzinnige en weerbarstige wil moet door de Geest ‘bekeerd’ en weer gewillig en gehoorzaam gemaakt worden.

5 Van Deursen, *Onderweg*, 12 oktober 2019.

6 *Gereformeerd Kerkboek* (2006), Gez. 103:4.

kijken: de vrijgemaakten denken het beter te weten dan God, net als Adam en Eva in het paradijs.' En: 'Zijn ze niet gewoon bezig door te voeren wat ze zelf toch ergens al willen en daar een redenering met bijbelteksten bij te vinden?'⁷

Mijn zorg is vooral dat we manieren verzinnen om ons onder het door de Geest geademde Woord van God, dat uit liefdevolle zorg voor ons en ons behoud op schrift is gesteld,⁸ uit te wurmen: door te verklaren dat het tijdgebonden is, of dat het deels niet is ingegeven door de heilige Geest maar door de toenmalige cultuur; of door ons niet te laten gezeggen wanneer het ons tegen de haren instrijkt, tegen de tijdgeest ingaat of ons tot vreemdelingen in de westerse samenleving maakt.

Onverkort verkondigen

Mijn zorg is ook dat het gesprek hierover niet of nauwelijks gevoerd wordt. Ik signaleer eerder naïeve argeloosheid en eenzijdig mens-, cultuur- en heilsoptimisme dan een gezond wantrouwen richting onszelf en angst voor eigenwilligheid en de rampzalige gevolgen ervan.

Eén zijn in Christus lijkt het alles overstemmende dogma van deze tijd, waaraan alle verschillen ondergeschikt moeten zijn. Maar hoe verhoudt die eenheid zich tot de waarheid waarvan de gemeente van Christus een aanplak- en reclamezuil dient te zijn (1 Tim. 3:15)? Keer op keer spoort Paulus ons aan te blijven bij 'de gezonde leer' van en aangaande Jezus Christus. Ook waarschuwt hij ons voor de tijd dat mensen de heilzame leer niet meer kunnen verdragen en leraren om zich heen verzamelen die aan hún(!) verlangens tegemoetkomen en hun naar de mond praten. Maar ten overstaan van God en van Jezus Christus – het lijkt bijna alsof zij als getuigen de plek innemen van de hemel en de aarde in Deuteronomium 4 – spoort hij Timoteüs aan om de boodschap onverkort te blijven verkondigen. Met volharding en in Godsvertrouwen, of het gelegen komt of niet.

Want héél de Schrift – ook de geschiedenis van Dan! – is door God geademd, en bruikbaar om onderricht te geven, om dwaalingen en fouten te weerleggen en om eigenwijze mensen op te voeden tot een rechtschapen leven (2 Tim. 3:16 e.v.). ■

7 Frappant genoeg signaleert Lammert Kamphuis dat in zijn laatste boek *Verslaafd aan ons eigen gelijk*, p.65: 'We zijn minder rationeel dan we denken en zitten vaak opgesloten in ons eigen perspectief'.

8 NGB art. 3.

**Eén zijn in Christus lijkt
het alles overstemmende
dogma van deze tijd,
waaraan alle verschillen
ondergeschikt moeten zijn**

